

72-4-2, Հայկաճանեցատ. 62
166:

Առանգեալ լինէր նոցա
(Պիւթազորականաց) ընդ
այսն եւ այս նշան. այս
ինքն՝ պառարկեալ ոչ աւանդ,
որ է՝ ոչ մասնել զիրարուն
կաշառք ընդից... Արդ
տեսնէին կի՞ժէ յարմանց գա-
տարարներն ոչ է պարտա աւ-
անդ. էջ 31-32:

Անժեստելի է հոս «Դաւթի Այնաղճի»-ւն-
նոսի այս գրութեան անաթ ըլլալը: Համեմա-
տութեանց առաջին երկուքի բառական նշույն-
ութիւնքն չեն կրնար ըստ պատահման եղած մեկ-
նուիկ, նշանիկ երրորդ եւ չորրորդ Հատուակ-
ներունը, եթէ առաջին երկուքին հետ ի նկատի
առնուին: Այո՛, կայ բառական տարբերութիւն
Գ. եւ Գ. Հատուակներու մէջ եւ կը տեսնուի
որ «Դաւթի», ունեցած է առջեւն ուրիշ յոյն
աղբիւր եւս, սակայն այս չ'ընչացներ ամենւնին
մեր հարձեր»:

Հոռնոսի Հայերեն Թարգմանութիւնն աւելի մեծ նշանակութիւն կը ստանայ Մ. Խորենացւոյ Հետ ունեցած աղբրաբլմ. Մ. Խորենացւոյ, ինչպէս ջ. գրառ. փոխին, գր. Յատուանաբանի, Վահիթ Ենեայ եւ Թարգմանութիւններէն, նմանապէս և. Հոռնոսի Մենութիւններէն գիտած եւ Հասարակապէս ստուգուիլ, երբեմն բառացի եւ երբեմն իմաստն միայն ջանքովով Յարգրդիւս

បំណងបំណង.

Καὶ ἐκ τούτων ἠπανώθη πολλοὶ
 ῥάματα ἐκ πάντων ἐκ Κρίσεως ἐκ Λυδός.
 Ἦν γὰρ αὐτῷ ἐδοξε χρεώσθαι οὗτος
 Κρίσεως Ἄλυν διαβάς, μεγάλῃ ἀρχῇ
 καταλύσει. Οὐκ ἦν ἐκ σαπείας ποίαν
 ἀρχῇ καταλύσει. Νομίσαν οὖν ἐκ Κρίσεως,
 ὅτι τῇν τῶν ἐναντίων ἀρχῇ λέγει,
 ἐκείνου τὸν Ἄλυν ποταμὸν, καὶ τὴν
 οὐκίαν ἀρχῇ καταλύσει.

Ապագան... շ
պէս զննորհակա
տրելով. եւ յս
պատրեալք լինի
նայն եւ կէտսս
դարձ խորելով տ
անցանելով ընդ Ա
խաղ. էջ 64:

June.

Գրե եւ
կանք լինե
ցւոց, կր
պատասխ
նէր ի՛նչ-
նէն, շն
որհնքն Է

[illegible]

մի առ մի յառաջ կը բերենք թոյն ամէն փոխա-
ռութիւններն, զորոնք կրցանք նկատել:

Առաջին տեղին է, որ ցայտմ գիտանող — յատկապես Պրոֆ. Կարինրի էւ Մաք. Գրիգոր Խալաթեանցի՝ — ուշադրութենէն վրիշտեալ էր, իհրագացող կրկնաւ թափառորի ընդունանտ երկվտուր պտտացմն, թէ՛ «կրկնաւ տեանայ ընդ Վիտ. գետ քաղկեսէ զԻշխանութիւնս» :

Կարիերի իւր Նորագոյն աղբերք Մ. Խոսիւնացոյ՝ ուսումնասիրութեան մէջ՝ Գոգէ պապացոյցանել թէ Խորենացին այդ տեղին քաղած է Մաղաղապետէ, եւ Համեստութեան կը դէմ Մաղաղասոյ առ խորհրտուն «Κροίστη» Ἄλυσ ποταμῖν» ծագած մշտնջող աղիչը καταλῦσαι, Կարիերի իբրեւ փաստ ի մէջ կը բերէ Խորենացոյ Մաղաղասոյ պէս՝ Աղիւն, Յաւայն այս փորձ նշոյնութիւն ուրիշ պատճառ ունի բաց աստիճէ գտնուի աւելի մծն անկնսնսնութիւն, այսպէս Մաղաղասոյ Գրտէ «Իշխանութիւն մծն», իսկ Խորենացին «գիշխանութիւնս» ւ Հեռեւաբար ուրիշ աղբիւր պէտք է նկնթագրել, եւ այն աղբիւրն ալ է Նմանս, որ Հասարակարպտ աղբիւր եղած է նաեւ Մաղաղասոյ՝ ԱՏաստիկ Համեստութիւնը կտմ առ գէմ, յոյն բնագիրն ալ կը զննիր առ ընթերցմ.

Ինչպես կը տեսնուի, յունարէնէն բառական
 չի համաձայնիր հայերէնի հետ, մասնաւորապէս
 կրիւստի ընդունած պատգամին մէջ, մինչ
 Մաղաղասոյ հետ միաբան է. եւ դարձեալ խո-
 րենացիի չի համաձայնիր թարական յունա-
 րէնի հետ, այլ հայերէն թարգմանութեան

Իսրայելեանց Գր. Վրիտտին յաջերոջ Հարցն Ար-
աաշէն թագաւորն երբ. Թրգմ. ՀԱ. 1903, էջ 257. Նշանն
Հմմտ. է. Армянские Аршакиды в «История Армении» Момсе-
Хоренского. Երասխա 1903, էջ 49:

Գլխինեմ, 1894- ՅուսէԷ. էջ 11:
 Մայաղապապ Ներսիսեան Եօզաբեան ընդարձակ Համե-
 մատութիւնները ապրարդուցին և Պաշտօն, եւ որ ըստ
 բառականին կրօն ստեղծելի վերջը դրուած Համեմատութիւններէն
 պէ՛տ — Իրաւունքը ունի որեւի՜շ Պաշտօն. Իսկեղբայր ընելու՝
 «Իսրեկներէն չէ զաղած»՝ ա՛յլ Պատկանած Ժամանակագրու-
 լի ենէն, ա՛յլ Մայաղապապէն, ա՛յլ Հասարակաց աղբիւրներէ,,
 (ՀԱ. 1802- էջ 240):

տեալ եղեւ վասն ապականելոյ զՏաճարանս մե-
ռանիլ, ըմպելով կոնիակ, եւ արքայ մահացաւ ։
Վեցերորդ՝ «Ընդ վիշապացն ասեին
յերգն կողմն ճմա (Վաճաքն) եւ յաղթել,
եւ կարի իմն նմանապէս զճերակելայ
նամատակութեանն ճմա երգէին» : (Խոր.
Ա. Լս. 59.) Հերակլէսը նաճատակութեան
զբոյժը շնորհեալ իննօք չէր խորեացոյ : Տա-
մասեալ Նոն. (էջ 45.) «Առապակեալ եղեւ
գազանին զոլ ի իւսուն յիմեպիւնի... զգլխին
օծից ունենելով. զոր եկեալ Հերակլէս...
տապան» :

Արիստի Դ՛րդ Սորոն Սորոն, գեղեցիկ
բարբառեցար, ոչ երանել զբարբառութիւն
մարդոյ մինչեւ ցվախանն (Խոր. Բ. Ժ. ք. էջ 69.)
խաղերն չէն կրնար համեմատել Նոնոսի 33
էջի մէջ պատմած Սորոնի եւ Արիստի խօսակ-
ցութեանց հետ, ուր կ'ըսուի ի միջի այլոց.
«Հարցաներ Արիստոս (ցՍորոն) թէ ո՞ր թուի
քեզ բերբառաբանն ամենայն մարդկան,
կարծիս ունեւիլ թէ զնա արդեւք նախ ամենե-
ցուն տօնէր : Այլ Սորոն տայր պատասխանի.
Տեղդոս ամենացի. քանզի սահմաներ Սորոն՝ ոչ
զնոյնութիւնն եւ զերեւելին իննել բարբառա-
տութիւն, այլ զանախառնութիւնն : Կենցաղավարեալն
եւ զարիւթեամբ վախճանեալն : Կարծեմք
ընդհանրութիւն չկայ, վասն զի ընդհանուր իմաստը
նոյն է : Արիստ. Գ. խաղթեալ հոս աղբիւր կը
նկատեմ Սիրաքայ սա խօսքը «Մի ուրիշ երաներ
յառաջ քան զվախճան» (ԺԱ. 37)¹, որ աւելի
իմանալի կ'ըլլայ եթէ նախ խորենացոյ Նոնոս,
սէն Արիստի եւ Սորոնի այս գէպը ծանօթ են-
թադրենք :

Յետագաներէն շատերու բով կը պատա-
հինք Նոնոսէն առնուած այսպիսի անընաց,
որոնցմէ յիշենք մէկ քանին : Թովմաս Արծրու-
նին ծ. գարուն կը գործածէ այս Մեկնութիւն.
Ներք, թէ եւ ոչ բառական, բայց յայտնապէս
կը տեսնուին հետքերը : Այսպէս.

Թ. Արծր. Ա. ա. էջ 7 :

Եւ քանզի առեալ էր Արծրու ընդ Հուէի ա-
նունացեալ եւ նորին եղեալ բնակիցի, զմաս-
կունն զորս ծնաներ, առեալ սա կրնէր... արդ
լոյսը ցաներ թաղարին, յաշտաւորել երգմամբ մի-
շեւ որ ի նորէն ըսեալ. որ ի Չրուանայ զարմից եր-
ծեալ արտ. անդէն ի բուր, իբր թէ աղայ, եւ
ծննդանն տառակեր. բայց Յարուն զի կրնիցէ, զի

ժողի մանուկ մի Դիւս ա- Արամազդ արտաբերել՝
նուն, զոր ցատաբար ա- զահեաց ի կրեմէ :
զրեցցց մարի :

Արծրունայ՝ Արամազդայ տեղ Դիւս,
ինչպէս նաեւ Հուէի յազգէն Ջրուանայ ըսելը
խորենացոյ հետեւողութենէն յառաջացած է :
Համեմատեալ նաեւ Արծրունայ 22 իջի վրայ
Հերակլէսի մասին պատմած Նոնոսի 42 էջի իս-
հատութիւն հետ :

Թ. Արծրունիէն ետքը նշանաւոր է այս
նկատմամբ եւ Գր. Մագիստրոս, որուն գրու-
թիւններն, ինչպէս բայցայտ է արդէն, լին
հեթանոսական առաքելարանութեանց յիշա-
տակութիւններով : Բայց նախ քան համեմատու-
թեանց անցնիլը, հարկ է գիտել թէ Մագիս-
տրոս կրնայ նաեւ յունական աղբիւրներէ ուսած
յիշատակել այդպիսի առաքելներ, ինչպէս կը
տեսնուի շատ մը ուրիշ բաներու մէջ : Թէպէտ
անհարին չէ այս, այլ նկատելով Մագիստրոսի
սովորութիւնն, որ միշտ ըստ հնարաւորութեան
հայկական թարգմանութիւններէ կ'օգտուի, մը
եղբարացութիւն անշարժ կը մնայ. այս ինքն է
հայերէնը գործածած է : Մագիստրոսն կ'ըսուիք
եղած են ըստ մեր թիւ 27 ձեռագրի :

Գր Մագիստրոս :

Նոնոս :

Աւանդէն զարեալ ոչ Արիստի Դ՛րդ Սորոն Սորոն, գեղեցիկ
բարբառեցար, ոչ երանել զբարբառութիւն
մարդոյ մինչեւ ցվախանն (Խոր. Բ. Ժ. ք. էջ 69.)
խաղերն չէն կրնար համեմատել Նոնոսի 33
էջի մէջ պատմած Սորոնի եւ Արիստի խօսակ-
ցութեանց հետ, ուր կ'ըսուի ի միջի այլոց.
«Հարցաներ Արիստոս (ցՍորոն) թէ ո՞ր թուի
քեզ բերբառաբանն ամենայն մարդկան,
կարծիս ունեւիլ թէ զնա արդեւք նախ ամենե-
ցուն տօնէր : Այլ Սորոն տայր պատասխանի.
Տեղդոս ամենացի. քանզի սահմաներ Սորոն՝ ոչ
զնոյնութիւնն եւ զերեւելին իննել բարբառա-
տութիւն, այլ զանախառնութիւնն : Կենցաղավարեալն
եւ զարիւթեամբ վախճանեալն : Կարծեմք
ընդհանրութիւն չկայ, վասն զի ընդհանուր իմաստը
նոյն է : Արիստ. Գ. խաղթեալ հոս աղբիւր կը
նկատեմ Սիրաքայ սա խօսքը «Մի ուրիշ երաներ
յառաջ քան զվախճան» (ԺԱ. 37)¹, որ աւելի
իմանալի կ'ըլլայ եթէ նախ խորենացոյ Նոնոս,
սէն Արիստի եւ Սորոնի այս գէպը ծանօթ են-
թադրենք :

Վասն որչա եւ զնական իմաստներն եւ ապառա-
նան յորթործմար սահմա-
նեն. նախ զի որչա լսուի
զատառագիւր եւ եւ զս-
նուրի զանաւոր, այսպէս
նոյն իմաստաբերութեան
եւ որինքն անաւորու-
թեան. Արդեւ շուրջ
պարտ յիշէ եւ ընդ ա-
րեւմտեան ծ. յայտնին, այս-
պէս եւ նոյն վարդապետ-
աց իւրեանց եւ առ իւր
կերտ աղբիւրսն եւ միա-
պարտ : Եւ որպէս շուրջ
պարտ : Եւ որպէս շուրջ
եւ համեմատեալ հանդի-
սանք :

Եւ քանզի առեալ էր Արծրու ընդ Հուէի ա-
նունացեալ եւ նորին եղեալ բնակիցի, զմաս-
կունն զորս ծնաներ, առեալ սա կրնէր... արդ
լոյսը ցաներ թաղարին, յաշտաւորել երգմամբ մի-
շեւ որ ի նորէն ըսեալ. որ ի Չրուանայ զարմից եր-
ծեալ արտ. անդէն ի բուր, իբր թէ աղայ, եւ
ծննդանն տառակեր. բայց Յարուն զի կրնիցէ, զի

1 Մագիստրոս առեալ անընաց է նաեւ Կաթի Սահ-
մանց բայց մէջ պատմածը. համեմատեալ վերջ է էջ 187 :

2 Թ. Արծրուն. հայերէնի :

3 ՀԱՏ լսու ցամաքայնայ :

4 Ըստ Հի. տղապիւր լսուէր : Այսման յոյն բնագրի
մէջ արդեւ զնախ կը պատկեր այս հատանքը, որով հնար չէ
որչեւ թէ եկամտն է թէ նախնական : Մագիստրոս վեր-
ջեւ կ'ըսուի իստ :

պին՝ ոչ նոցա դիւրաւ ծա-
նօթանան, այսպէս եւ նոցա
օտարօտի ձայնի ոչ անսան
եւ զաւանդութիւն իւ-
րեանց ոչ մուսացալ լինին:

Այսպիսի տեղեր ցանցաւ շին Մագիսարոսի
գրուածոց մէջ¹:

“Գիրք Թղթոցի, մէջ Հրատարակուած
“Տեառն Գեորգայ Հայոց Բիւրոսիայի” Թղթին
մէջ (էջ 346) կը կարգաւոր “Եկեղեցիս յան-
տառս տնկոց վայրենեաց եւ կամ տանց դա-
րաստանաց, զն բազումք են խաշանմանք, եւ
պաշտեացն եւ պատուեացն զնոսա ոչ իրբեւ
զեաշ Գրիստոսի, այլ իրբեւ զկաղնին Արա-
մազդայ”։ Վերջին խօսքերը շէն կրնար հո-
մեմատուիլ Նոննոսի 10 եւ 70 էջերու մէջ
պատմաններուն հետ:

Աւելի կանուխ Ստեփ. Սիւնեցիին առ Գեր-
մանոս ուղղած Թղթին մէջ կ’ըսէ “...ի ներքս
մասնէ եւ անկարգութիւն եւ առաքելարան
ստանաւ առաւելք զկառանութիւնն հէթանո-
սաց, զոր զուր յաղագս Գրիսի եւ Ապողոնեայ եւ
Հերակլեայ զբարանին եւ ծննդոց նոցին” (անգ.
էջ 383): Նոննոսի մեկնութիւններն շէն ակ-
նարկուիր հոս:

Աւելորդ կը համարինք երկարել այս մա-
սին մեր խօսքը. ինչպէս կը տեսնուի, այսօր մեր
ձեռքը հասած Նոննոսը անխառն եւ անփոփոխ
մնացած է եւ չէ ունեցած այլոց բախտն: Տես-
նենք ինչպէս:

6. Մեկնութեանց թարգմանութեան լե-
զուն հելլենաբան է. բայց պէտք ենք խոստո-
վանիլ թէ չէ խիստ հլլենաբան, ինչպէս կ’ըն-
ծայցեն են իրենք զիրենք “Դաւիթ Անյաղժ”,
Ստեփ. Սիւնեցի եւ իւր Գրդոցը: Յամենայնի կը
համընկնայ փրկոյնի, կայիւթեանց, Ամանասի
եւն գրոց ժամանակակից թարգմանութեանց
լեզուին, որով արժանի է յատուկ ուշադրու-

¹ Մագիսարոսի այս կտորին մեր ձեռագրին մէջ չկա-
նաճեցածք, այլ փոյն Սուսաիէի թարգմանիչ ծանօթու-
թեանէ (էջ 69) յայտնի է սեղի:

է Հմմտ. Զաւ. “Ամենայն կուսածին յու զդն Արա-
մաշտոյն” (Թ ջ. 40թ.) որ կը համապատասխանէ Նոննոսի 7 էջն.
տես վերջ էջ 187: Ի տեղեւոյն շարժմանէ հօղով հանգու-
րանքն աղբուսն գիւթու թեան իւրաց կարեցին եւ իւթե-
նայն նիւղելու տա. եղ զիսիդոսի ցցեալ. զոր ի տունէ ձիթենայ
շեղադիւրի, զոր յայնպիսիսն պատասխար. եւ ոչ իւթեմ-
պան ասին եւն. (Թ ջ. 44-5) — Նաւ. էջ 80—81: Զկազը-
գական տիւ. աւանական օտարալեզու կորագրինք արտեմական
բազմին զիսիւթեան (Թ ջ. 50թ.) — Յաղագս աւարտ. օցն
ստորագրականութեան: Ցաւոք առջ է սինի թանգն, յորում
իւ տաւաղ Արտեմիդեայ, յայտն ասանքի զամենայն մարդ
եկեղեց յառաքաղ զէնէն Արտեմիդեայ, էջ 8. Ի. այլուր
Յաղագս արեւելաւա զինչպէս տա բազմաքն Արտեմիդեայ,
եւն էջ 30:

Թեան: Չառն զի Նոննոսի այս գրութեան մէջ
ալ ուրեք ուրեք կը նշմարուին գեւ. այն պերճ
դարու լեզուի հետքերն, եւ հայ լեզուի գան-
ձարանին մէջ կը ձգէ իւր բաժանները:

Ցանցաւ շին Մեկնութեանց մէջ այնպիսի
բառեր, որոնց տակաւին է դարու ունիւնը գրու-
թեանց եւ ք. դարու թարգմանութեանց մէջ
կամ չենք պատահած եւ կամ դուռ ուրեք կը
պատահինք. այսպէս. Սիւնեցի (սըրբիչոս =
երկու սուղ վանկերէ կազմուած ոտք. էջ 4.)
Չարրիմբը (παρεσβός արի. քաշակորով. 12.)
Արիս (յոյն Αἰλυσος 13, 74. զոր Ոսկ. Մատ-
թէի մեկնութեան թարգմանիչն կուգ կը թարգ-
մանէ, իսկ Ղեւտացոց գրոց թարգմանիւն Արիս
կը հասկնայ յունարէն չալնի). Թարմանարո².
Պարտանը (յաղթուելը. “պարտմը.”) զան-
գանդ (μειθοφορία վարձեալ պաշտօնեայ. 16.)
Սաղամանցրն կենդանի ինչ է, մեծութեամբ.
քան զոր կուլածուծն կուեն. 21. յայնին մէջ չկը-
ցանք ստոր համապատասխան Տառուածը գտնել.)
Յարին է ինչ տակաւու ունեկան թմնմար-
լարի, զոր կազմն յորդայնի առնոց եւ եղանց
22. Թ. ἄρισθός δὲ ἔστιν εἶδος δεικνύου παχιστοῦ-
νους, ὁ ἰσάσει πρὸς θήρον λέοντος· δεικνύον κενὴν
նաւէ ցանց, երազալ. παχυστοῖνους ἰσθὶν ἁν-
θινοῖσι է.) Սաւնը (δύλαος). Սաւնաւարիմ.
πίσσω բետւ. մանրել 31.) Բաժ (Σύλαξ
46.) Աղարղոն (τριψύσιον 38.) Բաշարիկ³
Համիրամ. (տրիդր δὲ ἡ Σεμύραμα 50. Երիդր
կը նշանակէ ցուկանաւ). Զնդանիմ (բանտմ⁴
61.) Սերտեմ. (“ներքապաքեան զաւ սերտեմ-
ցուք, այսինքն շահից վերառետւ. 62.) Սա-
տրապուլիւն (σατραπεία, 67.) Նախարար
քաղաքաց. (οἱ πρωεστῶτες τῶν πόλεων, 16.)
Որկորաթեաութիւն. 70. բժիւ. 36: Գարձեալ
կարգ մը նորակերտ բարդութիւններու, որոնք
ընտիր ճաշակաւ յորինուած են. այսպէս. Եղ-
ջերուաշար (ἐλαφρηβόλος. 7). քրանածին. 36.
մախիւղ (70). Նիզակադերանդի (56). արջա-
ռակալիք (66.) ամպաշար լիւրիմ (21). եւն, բայց
չեն պակիւր ընդհանաւանն եւ այսինքն, որոնք

¹ Հմմտ. Քաղաքացոյցի թարգմանութեանց Զաւ-
նեաց. զիսին 1849. էջ 64-5. “Չաղալիկն կըց տն տն
ալլօւրօն ծօննդն”, Զաւնարեւ Գաղ կը նշանակէ օտն
(չերմ. Wiesel) իսկ ալլօւրօն կառու. որ յետեւց քով Զաւ.
Խոչի իմանաւ ասած է. Հմմտ. Զիմեթեան Կաւչ:

² “Այլուր օտնի ի Բարձրօտքոյն, եւ զայն ամանն
էկանց”, հարաբեր բառերը կը ցոյցան յունարէնի մէջ:

³ Քաւչի Հուլիանի կը մկեն = “նոր. kañig “նաւ”,
kañiggar “նաւաւարդ”, Գր. Մագիսարոյ կը գործածէ եւ
“Կաւչի, իրբեւ. Թի. Հմմտ. Զաւնարեւ “Կաւչի քաղաքան
հայերեն լեզուի, (ընդ մամլում.) էջ 872 ԿԵ. 1:

շատ անձա՛հ կերպով են. հմմտ. վերապատա-
ռուած. վերապատարիմ¹ (69). գուռապապան (62).
ներբաղաբան (62). մակահաստանել (62). մա-
կատեղի (ἐπιπλαστος), արգարաձեւութիւն.
(ἐν δικαίῳ προσήγµατι 43.) Զակատամարտեալ
վերջանահանը լինեն. զուգառուարութիւն. ար-
ուեստիկան (ἐξ οὐώτατος) դերհիւսային² (3
անգամ. ὑπερβόρεος = անդհիւսիսական քա-
կիւ. 19) եւն եւն, որոնք առ հասարակ իւր
ժամանակի թարգմանութեանց յատուկ են:
Քիչ չեն դարձեալ հեղինարան ոճեր եւ ասու-
թիւններ, յունարէն բառեր. այսպէս փուստե-
սիոն (μυστήριον) տեղեւ (τελετή, զոր երբեմն
նահել ծօնում եւ կրօն կը թարգմանէ). կրօն-
գիղոս (πρωτοδελος) կոնիոն (κωνεον). հոքիւղ
(χορχύλιον) եւն: Մատարութեան արժանի են
թարգմանութեանս մէջ յատուկ անուանք. որոնց
գրութիւնք միշտ մօրիւնակ են եւ որոշ կանոն-
նով. ասոնց մէջէն յատկապէս մեր ուշադրու-
թիւնը բարեւեցին Շամիրամ³ (Σεμίραμις. 50.)
Շամիրամ (3 անգամ. Σωτάδης 36.) Գամիր
(Μήδοι, 51), Գարեհ (Δαρείος 66.) եւ Յոնք
(մէկ անգամ⁴) Ինչպէս կը ստեղծուի, հայերէն-
ներք բոլորովին կերպարանափոխած են որոնց
պատճառն ուրիշ բան չենք կրնար համարիլ,
բայց եթէ այն անուանց թարգմանչին ծանօթ
ըլլալը, որմէ կրնանք հետեւցնել թէ թարգմա-
նիչն ընդի հայաստանցի է եւ քիչ շատ տեղեակ
պառնաւերէն պատմական զրոյցներուն, փասն զի
խորհնացին ալ Շամիրամայ վրայ պատմածներն
ժողովրդեան բերանացի աւանդութենէն առած
են — Տատածցիի Շաւատեսի փոխուիլն անհաս-
կանալի է մեզի. արեւօք Շաւատես յունակերպ
բայց հայացած անունն այլուստ ծանօթ էր
թարգմանչին. սոհճային մատենագրութիւնն
այսպիսի անուն չէ պահած: Նոյնպէս անմէկնելի
է յունարէն Μήδοι, Հայոց Մարք անուամբ
յայտնի անուան «Գամիրքի», փոխուիլն: Արեւօք
որինաղով⁵ վերկապու. թէ թարգմանչին դիւ-
մամբ յէջ 66 կը գրուի «Քանզի բազում ժա-
մանակս մարտնչելով Կիրոսի ընդ Բաբելոնի»
(Երեք անգամ), ուր յոյնն կ'ընթերցու. միշտ
Δαρείος, որուն համեմատ տեղ մը կը գրուի
ուղղութեամբ «պառնանէ զբազմս ի զորացն
Դարնհի». եւ արդէն սխալած պատմական
դէպքը — Զարդուսի արարքը — Գարեհի
յայտնի պատերազմէ է. կ'երեւայ թարգմանիչը

Բաբելոնի պաշարմամբ Ս. Գորոց պատմած Կիւ-
րոսի պաներազմը կարծած է:

Ստագիւ բոլորովին թարգմանչին խափու-
թեան վերագրելու ենք «Ελλάδα, եւ ἑλληνες»
միշտ Նիղադայի, հելլենցի եւ նիւնացիքի
շրջելը. հազիւ անգամ մը կը պատահինք
Յոյնքի:

Յատուկ անուանց հորովումն դասականաց
նման — կամ յաճախագոյն — այ, — եայ վերջով
է, այսպէս ի Պարսկաստայ, զԳիլոնիսեայ, Ոգիւ-
սեւս, Ոգիւսեայ, Պաղարմիւլայ, — եայ, եւն եւն,
եւ ոչ երբեք — իսլ, Տեղիս տեղիս կը պատահին
յունարէնի հորովութիւնքն պահուած, այսպէս
առ Պղուստիոսէ (ὕπο τοῦ Πλούτωνος. Խսի-
ղոսի. (τῆς Ἰσδοος.) Արտիմիւրայ (τῆς Ἀρτέμι-
δος) եւն թէ եւ վերջին ձեւն երբեմն ներելի է
հայերէնի մէջ, նկատելով որ յունարէնի եւ
անգանք միանգամայն բառին արմատն է: Չե՛ս
միշտ կը թարգմանուի «Ջեւս, Δίος «Արամազ-
դայ», շատ ցանցառ «Ջեւսայ», Δία երբեմն
«Ջեւս» եւ յաճախ «Ղլրամազդ». ընթերցողը
հազիւ քանի մ'անգամ կը պատահի Մեհնու-
թեանց մէջ «Արամազդ» ձեւին. իսկ «Դիոս, ի
երեւք: Այս կէտին առանձին ուշադրութիւն
դարձուած է կ'արծես թարգմանչին:

Գասական հայերէնի ոգին բնու չի նշմա-
րուիր. հազիւ մէկ երկու տեղ կը հանգիպինք
դասականաց սեպհական եւ սիրելի ասութեանց.
այսպէս «Գայ ինքնակալ կամօք», (67.) Է
աղբիւր որ անուանեալ կորչի Արեւիկայ.
(յոյն Δραχούση τοῦ ὄνομα.) գեղեցիկ նախագա-
սութիւն կրնան համարուիլ նահել «Ասմ Դիո-
սինէս, զինչ կամիս, զի շնորհեցիք քեզ. եւ նա
(Նշեքսանդր) ասէ. զայս ինչ շնորհեմ ինձ. քոքը
ինչ ի բաց կացցես յինէն, զի ջեւուց», (36.)
Ծիծաղելով ծիծաղեցան (61. որ ասորաբա-
նութիւն է.) ... փասն որոյ առակ է ասացեալ.
Ի Բիոստաւուց դաշտն նաւ շրջի, այլ հրդեհ
երկրպագեալ ընդէր լինի, ասացողք թէ փասն
կիզման Սեմիւրայ (B. Καί ἐστι παροιμία ἡ λέ-
γουσα, Βοιωτία ὅς. Αἰά τι δὲ ὁ περσυνὸς προση-
κυνεῖται; διότι κατεφλέξε την Σεμέλην. Βοιωτία
ὅς; ἡ μενιούσθην ἐν τῇ αὐτῇ αὐτῇ αὐτῇ αὐτῇ αὐτῇ αὐτῇ
Հետաքրքրական է յունարէն նոյնբան
տողն դասականի մը եւ հեղինարանի մը թար-
գմանութիւններն. „Ἀπὸ γὰρ πλίνδου ὀπτεῖς καὶ
ασφάλτου λυομένω ἐκτίσθησαν = Պարսկապէս

¹ Հրատարակելն առն անգամ փոխած Ե Գիլոնի-
սիսեայի, որ աւելորդ է. փասն զի հիւսիսին հայոցն ձեւն
է հիւսիս:

² Քանի մը հասն եղածներն որինաղով վերկապ կ'ը-
նէ: Եւն: Բաբելոն կը արագորուին ծանօթութեանց ընթեր-
ցու անհեղինակ:

Բարբիլոնի ստնն ամրագոյն գլ. քանդի խորո-
վեալ աղիւտով եւ հայեալ կարով եղեւ շի-
նեալ (հւն. էջ 23.) Իսկ Եւսեբիոս Բարբիլոնի
թարգմանիչն յուշաբեւեռն «τὸς μὲν ἐξ ὁπῆς
πλινθίου καὶ ἀσφάλτου, τοὺς δὲ ἐξ ἀστῆς τῆς
πλινθίου» կը գործէ «եւ զկէսն ի պարսպացն
ի Նիւթծուն աղիւտոյ եւ ի նաւթէ շինէր, եւ
զկէսն ի լոկ աղիւտոյ» (Քաղաւածոյք ի Մատեւ
Նագր. հւսն. էջ 368—9.)

Կը վերջանանք քննութիւննիս հոննորի
այս թարգմանութենէն հասուած մ'ի մէջ բե-
րելով. որմէ լուսագոյն կրնան իմանալ ընթեր-
ցողք ընդունի եւ թարգմանութեան վիճակը.

Յաղագս Միթրոսի: Միթրոս կարն առ ի Պար-
սից արեգակն գլ., եւ զիս առնին նմա եւ տուն
կառարին: Արդ՝ ոչ կարէ սք ձաւնել ի նմա, եթէ ոչ
յառաջագոյն ընդ աշխոյժս տալարեանց անցանիցն:
Եւ աշխոյժսն ի նն թուով ութնուն, ունելով նուա-
զս: Թիւն եւ առաւելութիւն, եւ տանջին յառաջ-
գոյն թեթեւացանիցն եւ աղա զգուարացանիցն,
եւ յետ անցանից ընդ ամենայն ասնշանն՝ լինի կա-
տարեալ, որ կատարելոցն իցէ: Իսկ տանջանք ընդ
հօտ անցանել, ընդ առանձանիսն, ընդ քաջ, ընդ եր-
կայն ճանապարհ: Եւ ընդ ծով զնայ, եւ պարզաբար՝
ընդ ամենայն պարտիս զգուարութիւնս: (Էջ 28.)

Այս է ընդհանրապէս ռը, որուն նման
օրինակներ շատ քիչ կը գտնուին միւս թարգ-
մանաց քով: Եռնաբեւեռն հետ համաձայնու-
թիւնն ամէն հաստատածի համար հաւասարապէս
շնք կրնար ըսել: *

* Ն. Ա.

Պ Ա Յ Ս Ա Կ Ա Ն

ԵԼԻՍԱՐԵԹԱԳՈՒՍԱՅ ՄԵՆՆԱԳՐԱՅ —
ՍՍՐՔ ԵԼԻՐԱԲԵՆԵ ԶԵԼԻՔՆ ԵՆԵՆԵԼԸ

Բայց երկու տարւոյ մը չափ անցաւ, միւ-
շեւ որ քաղաքային վարչութիւնը՝ հիմնարկու-
թեան հաստատութիւնն ընդունեցաւ: — Կ'ե-
րեւայ թէ քաղաքային խորհուրդն աւ հասա-
րակութիւնը շատ անհամբարութեամբ կը
սպասէր առ բանիս: Որովհետեւ յաջորդ աւ-
սուցնական տարւոյն սկիզբը համոզեց զՆերքին
Զիգրիան օգնական քահանան, որ միւշեւն ար
հաստատութիւնը գայ աւ վարժողը բազուի,
յանմն առնու առժամանակեալ կերպով, հաս-
տատունք առաջին դասին գասախառութիւնը: —
Զիգրիան՝ միտեալ էր առ բանիս: Ան աստն
խորհրդանոցն եղածը՝ Բովսէփ Բօրայեան աւա-
գերիցուն գրով հաղորդեց, աղաչելով միւշե-
գամայն որ բարեհաճի իր օգնական քահանային
հրաման տալ, որ աս պաշտօնն առժամանակեալ
կերպով վարէ: Բօրայեան, սիրով հրաման
տուաւ, եւ քաղաքն անմիջապէս կառնեց վար-
ժարանին առաջին դասը:

1843 Փետր. 12ին հասաւ Կրանսիլուա-
նիոյ վերին կառավարութենէն եղխաբեթու-
պօղոյ վարժարանին հաստատութեան պատճէնը:
Եւ որովհետեւ ասոր մէջ կառավարութիւնը՝
հրաման կու տայ, որ ուսուցիչներուն աթոռները
լինուի՝ Մէլքեսանգր Բափայէլ հիմնադրու-
թեան թղթին զօրութեամբ՝ անուանեց առա-
ջին երեք ուսուցիչներն, որոնք՝ ուսումնական
տարին եկածին պէս, սկսան իրենց գործունեու-
թիւնը: Մտաւին զասուն մէջ ուսուցիչ եղաւ
Գրիգոր Յայպուգագդեան, երկրորդին մէջ՝ Ան-
տոն Խիգուցեան: — Վարժարանին վերահսկողն
էր Եւգինէոս Տանիշլեան, քաղքին գլխաւոր
գաստարոր:

Վարժարանին առաջին տարւոյն գործու-
նեութեանը վրայ տեղեկութիւն տալու ի վիճակի
շնքը: Բայց կը տեսնենք, որ ուսումնական տար-
ւոյն լիննալովը՝ Կրանսիլուանիոյ կառավարու-
թիւնը, զլուր. Ռայնիշ, Գարսպուրկի կանանի-
կոսը — Կրանսիլուանիոյ դպրոցաց վերատե-
սուեց — իրենց եղխաբեթուպօղոս, որ հոն
տեղի ուսուցիչները քննէ առ տեսնէ թէ, ունի՞ն

5 ճառերի ռոմանսին վերաբրուած մեծնութիւննորի
վերաբրումը որոշ հիմքեր կան ննթաղորնու, որ այդ
գրուածն եւս այն իրաթիւնն է, եւ այդ ննթոր մասին
դեռ առանձին խօսելու եւս» (անդ էջ 167—8):

¹ Այս հաստատեք յառով բերած է նաեւ Հ. Ղ. Սի-
լան իւր «Հին հայաւոր Հայոցի երկին մէջ (Վեներա. 1895,
էջ 284):»

² Թ. τελεσας, զոր ար թարգմանիչն երբեք «ձեւ-
առնա», եւ երբեք «անգիտա», կը փոխէր: Սիլ. շուրի «կա-
տարելի»

³ Թ. τελεσθηναι.

⁴ Թյնը կը յաւելու. «տանջանցի»

⁵ Թ. ὑποβασιον καὶ ἀναβασιον.

⁶ Հ. քեթեւագուռիք... գոտ արագուռիք:

⁷ Թ. ծիւ մծուտեղառն քոլից — ընդ երկայն ճանա-
պարհորդութիւնս:

⁸ Թ. շուրի:

⁹ Միտութիւնս ամբողջապէս զրած յանձնած էինք
արդէն «Հանդիսի» խմբագրութեան եւ մասամբ (Ա
մասն ամբողջապէս եւ մնացածներուն Pelik դրոշ-
մաններն) սքրագրած, երբ ստացանք Աւրել Յին
Արարատայ տարւոյն Բ. թիւը, ուր Թաղ. Թ. Մա-
նուդեան լուրջ ուսումնասիրութեամբ մը կը քննէ
գիտաթիւ կարացի: Թողութեանը երկու անձնաւորու-
թիւն կը համարի գիտաթիւ Այալաթ եւ կարացի, եւ
վերջինս կու տայ «ընդդէմ՝ Պիտոնի եւս (տես վերը
էջ 167) գրութիւնս, ծանօթ է Թողութեանը նոյնին
յուշարձնը նոյնպէս Պրոք. Կոնիքերի քննութիւննէն:
Տեստարգրական է յօդուածն շարունակութիւնս եւս:
Հետ այսմ իմանալու է վերը էջ 168 ըստծոր: Նոնտսի
նկատմամբ կը կարդանք հոն. «Գր. Աստուածաբանի